

NATURRESSOURCER OG FATTIGDOM

- Fattiges adgang til naturressourcer i lyset af ulighed

Fattige mennesker i landområderne er direkte afhængige af naturressourcer for overlevelsen og muligheden for at skabe et godt liv. Kombineret med en begrænset og ofte usikker adgang til de samme naturressourcer skaber afhængigheden udbredt fattigdom i mange udviklingslande.

Mange steder i verden står fattige over for en stadig mere usikker adgang til jord, vand og skov. I de værste tilfælde står de til at miste adgangen fuldstændigt. Tabet af adgang sker til tider på én gang og påvirker store grupper af mennesker. Det kan eksempelvis være, når et nyt beskyttet område bliver etableret, eller når den lovgivende proces formaliserer eller privatiserer brugsretten til vand.

Oftere mister de fattige dog deres adgang til naturressourcer i en gradvis proces af adskillige tilsyneladende individuelle transaktioner, hver med deres personlige forløb af held og uheld. Fælles for disse tilsyneladende indbyrdes uafhængige transaktioner er, at de foregår under omstændigheder, karakteriseret af specifikke former og niveauer af politisk, social, kulturel og økonomisk ulighed. Ulighederne påvirker forholdet mellem de involverede parter og er derfor i høj grad bestemmende for udfaldet af hver enkelt transaktion og politikindgreb.

Ulighederne kan afhængigt af konteksten følge forskellige kombinationer af etniske, religiøse, køns- eller slægtskabsmønstre, og de bliver genskabt, styrket eller mindsket gennem relationer og interaktioner mellem mænd og kvinder, fattige og ikke-fattige, samt mennesker af forskellig etnisk og social oprindelse. Relationer og interaktioner er formet af og bidrager til at skabe de styrende formelle og uformelle institutioner som vanlige praksisser, der ligger uden for de lovgivningsmæssige rammer, f.eks. velgørenhed men også korrupsion og magtmisbrug.

“Stor økonomisk og politisk ulighed”, argumenterer World Development Report 2006, “leder typisk til en økonomisk og social indretning af samfundet, der systematisk er til fordel for de indflydelsesrige” (World Bank 2005:2). Det er ikke hensigtsmæssigt hverken i forhold til ønsket om fattigdomsreduktion, altså fra et globalt og lokalt rimelighedsperspektiv, eller i forhold til et rent økonomisk perspektiv: De dårligt stillede grupper talenter forbliver ofte uudnyttede, hvilket samlet set giver et økonomisk tab (f.eks. Acemoglu et al., 2002; Easterly, 2007): ”Når de personlige rettigheder og ejendomsretten bliver selektivt håndhævet, når budgettet fordeler goder primært til dem med politisk indflydelse, og når distributionen af offentlige goder er til fordel for de rige, så vil både middelklassen og de fattige stå tilbage med uudnyttede evner. [...]. Disse ugunstige virkninger af ulige muligheder og ulige politisk magt på udviklingen bliver yderligere forværret, fordi økonomisk og politisk ulighed oftest genskaber sig selv over tid og over generationer” (World Bank, 2005:2).

Indsatsområdet samler derfor en række forskningsaktiviteter, der bidrager til analysen af fattige menneskers adgang til naturressourcer fra to gensidigt afhængige perspektiver:

- fra et aktør-orienteret perspektiv belyser vi de midler og strategier, som landområdernes fattige – som individer og sociale grupper – anvender, når de forsøger at skabe og sikre deres adgang til naturressourcer, samt hvilken betydning selve adgangen til naturressourcerne har for de fattige, ikke kun den materielle betydning som grundlaget for deres livsbetingelser, men betydningen i forhold til skabelsen af deres sociale, politiske og kulturelle identitet.
- fra et strukturelt perspektiv undersøger vi, hvordan og i hvilket omfang forskellige mønstre af ulighed former de fattiges muligheder for at få adgang til naturressourcer og udfaldet af brugen af disse muligheder. Her undersøger vi både de fattiges direkte relationer til andre - f.eks. til ikke-fattige aktører, og når relationerne bliver formidlet gennem institutioner.

For tiden påvirker flere politiske interventioner markant de muligheder, der er tilgængelige for de fattige og de ikke-fattige, når de skal opnå, udvide og sikre adgang til naturressourcer. Blandt disse er (1) forsøg på at styrke den private ejendomsret til jord, i nogle tilfælde på bekostning af den eksisterende kollektive ejendomsret, (2) reformarbejdet som er i gang i mange lande med henblik på vandforvaltningen, hvor der er en tendens til at etablere eksklusive brugsrettigheder – og i nogle tilfælde til privat ejendomsret – til vand, og (3) modstridende tendenser mod, på den ene side at etablere beskyttede skovområder, mens man på den anden side kun delvist håndhæver gældende skovpolitikker om at begrænse udnyttelse og salg af tømmer. Hvorvidt sådanne politiske, lovgivningsmæssige og forvaltningsmæssige indgreb er til fordel eller til ulempe for de fattige afhænger af den konkrete situation, samt af hvorledes disse implementeres i praksis.

Igennem komparativ forskning er indsatsområdets politik-relaterede målsætninger at:

- analysere virkningen af igangværende reformer på fattige menneskers muligheder for at opnå, udvide og sikre deres adgang til naturressourcer i forhold til ikke-fattige; og
- udvikle forskningsbaserede anbefalinger som input til formuleringer og implementeringer af politik og lovgivningsmæssige indgreb, der fremmet af nationale regeringer, civilsamfundet og donororganisationer har betydning for adgangen til og forvaltningen af naturressourcer.